СКАЗАННЯ ПРО КІША

Дуже давно на березі Полярного моря жив Кіш і багато щасливих років був вождем у своєму селищі. Він помер, оточений великою пошаною, і ім’я його передавалося з уст в уста. Кіш жив так давно, що тільки старі люди пам’ятають його ім’я і легенду, та й то чули її від батьків і дідів. Вони перекажуть свою історію життя дітям, ті — своїм, так воно вже й поведеться. Зимова темрява, коли проносяться над оледенілою землею снігові бурі, коли повітря наповнене падаючим білим снігом і ніхто не насмілиться виходити з іглу , — улюблений час для розповідей про те, як Кіш із найбіднішої в селищі людини домігся влади і став вождем.

Кіш був жвавим хлопчиком — так починається легенда, — і він тринадцять раз бачив сонце — такий рахунок часу. Бо кожної зими сонце зникає і залишає землю в темряві, і лише наступного року сонце повертається знову, щоб люди знову могли зігрітись і дивитись один одному в обличчя.

Батько Кіша був сміливим мисливцем. Він загинув у сутичці з величезним полярним ведмедем. В селищі лютував голод, і батько пішов на ведмедя. В розпалі сутички він міцно зчепився з ведмедем, і той переломив йому ребра. Ведмідь — це багато м’яса, і воно людей врятувало. Кіш був єдиним сином і після смерті батька жив один із своєю матір’ю. Але люди схильні забувати, і вони забули про подвиг його батька. Також скоро забули й про Кіша з матір’ю, і вони змушені були бідувати в найубогішій на все селище іглу.

Одного разу ввечері, на раді у великій іглу Клош-Квана, вождя, Кіш проявив відвагу і мужність. З гідністю дорослої людини підвівся він з місця і чекав, поки вщухне шум голосів.

— Правда, мені й матері видають нашу частину м’яса, — сказав він. — Але це м’ясо майже завжди старе й тверде, і в ньому дуже багато кісток.

Мисливців — літніх і посивілих, молодих і сильних — охопив жах. Ніколи нічого подібного їм не доводилось чути. Дитина говорила як доросла і осмілилась відверто сказати їм сувору правду!

Та Кіш продовжував настійливо й суворо:

— Я знаю, що Бок, мій батько, був видатний мисливець. Кажуть, що Бок один приносив в селище більше м’яса, ніж два кращих мисливці, що він власними руками ділив це м’ясо, слідкуючи за тим, щоб навіть найстаріші чоловік і жінка одержували свою справедливу долю.

— На! На! — закричали чоловіки. — Проженіть хлопчиська! Нехай іде спати! Він ще занадто молодий, щоб так розмовляти з дорослими і сивими дідами.

Кіш спокійно чекав, поки стихне галас.

— У тебе є жінка, Уг-Глок, — сказав він, — і ти говориш за неї. А у тебе також є жінка, Масук, і є мати, і ти говориш за обох. У моєї матері немає нікого, крім мене; ось чому я говорю. Ще раз кажу: Бок помер за свій народ, і тому я, син його, і Айкіга, моя мати і його жінка, повинні мати вдосталь їжі, поки в селі є м’ясо. Я, Кіш, син Бока, сказав.

Він сів і спокійно прислухався до вигуків обурення, викликаних його словами.

— Де це чувано, щоб малюки говорили на раді? — пробубонів старий Уг-Глок.

— Невже немовлята будуть вчити нас, дорослих, що нам робити? — голосно запитав Масук. — Той не муж, хто дозволяє знущатися над собою якомусь хлопчині, який виплакує м’яса!

Терпець увірвався. Кішу звеліли йти спати, погрожуючи, що зовсім позбавлять м’яса і поб’ють до крові за грубіянство. Очі Кіша заблищали, обличчя потемніло від приливу крові. В розпалі шуму він схопився на ноги.

— Слухайте ж ви, дорослі мужі! — вигукнув він. — Ніколи більше не буду говорити на раді, аж поки ви самі прийдете до мене і скажете: "Кіш, говори! Ми хочемо цього!" Слухайте ж ви, люди, моє останнє слово! Бок, мій батько, був видатним мисливцем. І я, син його, піду полювати! І нехай знають усі: те, що я принесу, розподілятиметься справедливо. Ні одна вдова, ні один слабий чоловік не плакатимуть ночами з голоду тоді як сильні люди стогнуть від того, що багате з’їдають. І в ці дні ганьбою покриються всі не нажери. Я, Кіш, сказав все.

Глузування і презирливий сміх супроводили Кіша під час виходу з іглу, але він зціпив зуби і пішов уперед, не оглядаючись.

На другий день він вирушив вздовж берега, де сходяться лід і земля. Бачили, що Кіш ніс свій лук і багато стріл з кістяними наконечниками, а за плечима висів великий мисливський спис його батька. В селищі довго сміялися і жартували з цього приводу. Ще ніколи не бувало, щоб такий малий хлопчик вирушав на полювання, та ще й сам. Чоловіки хитали головами і щось бурмотіли, а жінки співчутливо поглядали на серйозне й зажурене лице Айкіги.

— Він вернеться, — казали жінки, втішаючи її.

— Нехай іде, це буде йому наукою, — говорили мисливці, — він скоро повернеться, і мова його буде лагідна й покірна.

Та минув день, а за ним другий. Третього дня дико завивала хуртовина, а Кіш не повертався. Айкіга рвала на собі волосся і вимазала обличчя сажею від тюленячого жиру на знак скорботи, а жінки накидалися на чоловіків, гірко дорікаючи їм у тому, що вони своєю жорстокістю послали хлопця на неминучу смерть.

Чоловіки мовчали, готуючись вирушити на розшуки тіла хлопчика, коли ущухне буря.

На другий день рано-вранці Кіш з’явився в селищі. Він повернувся із славою. На плечах ніс свіже м’ясо забитого звіра, хода його була поважна, мова гордовита.

— Ей, ви, мужі, візьміть сани і собак та йдіть по моєму сліду, бо вам доведеться йти цілий день, — промовив він. — Там, на льоду, багато м’яса — ведмедиця і двоє ведмежат.

Айкіга страшенно зраділа, але Кіш сприйняв це як справжній мужчина і сказав:

— Давай попоїмо, Айкіга, а потім я ляжу спати, бо дуже стомився.

І Кіш ввійшов у свою іглу, і багато їв, і спав двадцять годин підряд.

Спочатку люди не вірили, сумнівалися і багато сперечалися. Убити білого ведмедя — це дуже небезпечно, але втроє і тричі втроє небезпечніше вбити ведмедицю-матір з ведмежатами. Чоловіки не могли повірити, що хлопчик Кіш сам учинив таке диво. Але жінки розповідали про свіже м’ясо, яке Кіш приніс на своїх плечах, і цього було досить, щоб чоловіки повірили. Нарешті, чоловіки вирушили за м’ясом. Якщо навіть Кіш і правду сказав, — бурчали вони, — то все ж він забув зразу ж відрізати м’ясо від кісток. На півночі це необхідно робити зразу ж після того, як тільки уб’єш звіра, бо м’ясо замерзне і його не візьме

найгостріший ніж, а втягнути на сани і везти по нерівному льоду величезну ведмежу тушу — нелегка справа.

Досягши місця, вказаного Кішем, вони не тільки знайшли забитих ведмедів, в чому раніше сумнівалися, але й побачили, що Кіш розрізав ведмежі туші і випотрошив їх, як справжній мисливець.

Такий початок таємниці Кіша. На другий раз він забив молодого великого ведмедя, а потім самця і самицю. Кіш виходив із селища на три-чотири дні, хоч бували випадки, що він блукав у снігових рівнинах цілий тиждень. Кіш завжди відмовлявся йти з ким-небудь, і люди дивувалися.

— Як це він робить? — запитували чоловіки один одного. — Ніколи не бере з собою собак, а собаки ж велика підтримка на полюванні.

— Чому ти полюєш тільки на ведмедів? — якось осмілився запитати його Клош-Кван.

І Кіш дав належну відповідь:

— Всім відомо, що найбільше м’яса на ведмеді.

В селищі заговорили про чаклунство.

— Злі духи полюють разом з Кішем, — доводили одні, — тому його полювання завжди вдале. Хіба він міг би робити все це без злих духів?

— Можливо, ці духи не злі, а добрі, — казали інші. — Відомо, що батько Кіша був могутнім мисливцем. Може, дух батька допоміг йому стати вправним, обережним, добрим мисливцем. Хто знає?

Щастя продовжувало всміхатися Кішу, і часто бувало, що малодосвідчені мисливці тільки перевозили ведмедів, забитих Кішем. І він справедливо розподіляв м’ясо, чесно, як і його батько, і стежив за тим, щоб навіть найстаріші дід і баба одержували справедливу долю, і залишав собі тільки необхідне. За справедливість і мисливську мужність на нього дивились з повагою і навіть з острахом. Велись розмови про те, щоб зробити Кіша вождем після смерті старого Клош-Квана. Тепер всі хотіли, щоб Кіш знову з’явився на раді, але він не приходив, а запрошувати було соромно.

— Я хочу збудувати собі іглу, — сказав Кіш одного разу Клош-Квану та декому з мисливців. — Мені потрібна велика іглу, де б нам з Айкігою було спокійно, зручно.

— Гаразд, — поважно погодились вони.

— Але у мене немає часу. Моя справа — полювання, і воно забирає весь мій час. Нехай чоловіки і жінки нашого селища, які харчуються м’ясом, що я привожу, збудують мені іглу. Це буде справедливо.

І іглу збудували — ще більшу за житло Клош-Квана. Кіш з матір’ю переселились в нову іглу, і тут Айкіга вперше після смерті Бока могла втішатись спокоєм, і втішалась вона не тільки зручним і спокійним життям, а й тим становищем, яке посіла завдяки своєму незвичайному синові. Вона стала першою жінкою на все селище, і жінки ходили до неї радитися: вони посилались на її мудрість, коли сперечались між собою або з чоловіками.

Але таємниця чудесного полювання Кіша зацікавила всіх. Одного разу Уг-Глок обвинуватив його в чаклунстві.

— Ми гадаємо, — зловісно сказав він, — що ти водишся із злим духом, і тому твоє полювання завжди вдале.

— Хіба м’ясо, яке я приношу, погане? — була відповідь Кіша. — Хіба хоч хто-небудь у селищі захворів, наївшись цього м’яса? А може, ти говориш це просто тому, що тебе мучить заздрість?

І збентежений Уг-Глок відійшов, а жінки сміялися з нього, коли він пішов собі геть. Але одного разу, ввечері, на раді, після довгого обговорення, було вирішено послати розвідників по слідах Кіша, як тільки той вирушить на полювання, щоб довідатись, як він полює. І коли Кіш, як і завжди, вирушив на полювання, Бім і Баун — двоє молодих хлопців, найсильніші мисливці у селищі, попрямували за ним, остерігаючися, щоб Кіш не помітив їх. Через п’ять днів Бім і Баун повернулися. їхні очі розширились, а язики тремтіли від нетерпіння розповісти, що вони бачили. В житлі Клош-Квана нашвидку була скликана рада, і Бім почав розповідати:

— Брати! Ви звеліли нам іти по сліду Кіша. Ми йшли так обережно, що він не помітив нас. І на півдорозі в перший же день Кіш зустрів ведмедя-самця. Це був величезний ведмідь.

— Ніколи ще не бачив я такого величезного ведмедя, — перебив Баун і продовжував розповідь: — Але ведмідь не мав наміру вступати в бій і, повернувши в другий бік, поволі подався геть. Ми спостерігали це з прибережної скелі. Ведмідь рушив в напрямку до нас, а Кіш крокував за ним без найменшого страху. Він голосно кричав, розмахував руками і йшов прямо на ведмедя.

— Так, — розповідав далі Бім, — прямо на ведмедя ішов Кіш. Тоді ведмідь кинувся на нього. Кіш почав утікати, але, втікаючи, кинув на лід якийсь маленький м’ячик. Ведмідь зупинився, понюхав м’ячик, потім проковтнув його. А Кіш біг далі і весь час кидав маленькі м’ячики, а ведмідь ковтав їх.

Почулись вигуки і крики сумніву, а Уг-Глок одверто висловив недовір’я.

— Своїми очима ми бачили це, — запевняв Бім.

А Баун підтвердив:

— Так, своїми власними очима! І це продовжувалось довго. І раптом ведмідь випрямився, голосно заревів від болю і дико забив передніми лапами. Кіш продовжував пробиратися по льоду, залишаючись на безпечній віддалі. Але ведмідь його не помічав, страждаючи від болю, який причиняли його шлунку маленькі м’ячики.

— Так, шлунку, — перебив Бім, — бо він шкрябав сам себе і скакав по льоду, як цуценя. Звір ричав і скавучав від болю. Зроду я не бачив такого!

— Так, ніхто ще не бачив нічого подібного, — підхопив Баун. — І найголовніше — це був такий величезний ведмідь!

— Чаклунство! — висловив свою думку Уг-Глок.

— Не знаю, — відповів Баун. — Я розповідаю тільки про те, що бачили мої очі. І через деякий час ведмідь ослаб і стомився, бо був важкий та занадто підскакував. Ведмідь побрів вздовж берега, повільно мотаючи головою з боку на бік, щоразу присідаючи і починаючи вити і верещати. А Кіш ішов услід за ведмедем, а ми йшли за Кішем так цілий день і три наступні дні. Ведмідь весь час слабшав і раз у раз ревів від болю.

— Це чаклунство! — викрикнув Уг-Глок. — Немає сумніву, що це чаклунство.

— Можливо.

І Бім прийшов на допомогу Бауну.

— Ведмідь все йшов то однією, то другою дорогою, то вперед, то назад, описуючи кола, і кінець кінцем прийшов до того ж місця, де Кіш вперше зустрів його. Тепер він зовсім ослаб, цей ведмідь, і не міг навіть повзти вперед. Тоді Кіш, наблизившись до ведмедя, пронизав його списом на смерть.

— А потім? — запитав Клош-Кван.

— Потім Кіш почав здирати з нього шкіру, і ми поспішили сюди, щоб розповісти вам про це полювання.

І того ж дня, після обіду, коли чоловіки зібрались на раду, жінки притягли м’ясо з ведмедя. Як тільки Кіш повернувся, за ним послали вісника просити, щоб він прийшов на раду. Але Кіш звелів передати, що він голодний і стомлений і, крім цього, його іглу досить велика й простора і може вмістити багато народу.

Зацікавлення було таким великим, що вся рада на чолі з Клош-Кваном подалася до іглу Кіша. Він саме їв, але, зустрівши їх з пошаною, розмістив усіх по старшинству. Айкіга була горда і трохи збентежена, але Кіш тримався цілком спокійно.

Клош-Кван передав розповідь Біма і Бауна і на закінчення сказав своїм суворим голосом:

— Отже, Кіш, ти мусиш пояснити, як ти полюєш. Чи є в цьому чаклунство?

Кіш підвів очі і посміхнувся.

— Ні, о Клош-Кван! Звідки хлопчикові знати про злих духів? Я нічого не знаю про них. Я тільки придумав спосіб, з допомогою якого легко вбивати ведмедів, оце й усе. Це хитрість, а не чаклунство.

— І кожен може зробити це?

— Кожен.

Наступило тривале мовчання. Люди дивились один на одного, а Кіш продовжував їсти.

— І... і... їй розкажеш нам про це, о Кіш? — спитав, нарешті, Клош-Кван тремтячим голосом.

— Так, я розкажу вам. — Кіш висмоктав із кістки мозок і підвівся. — Це дуже просто. Ось!

Діставши тоненьку пластинку китового вуса, він показав її всім. Кінці були гострі, як голки. Кіш старанно скрутив цю пластинку в колечко і стиснув в кулаці. Потім раптом розжав кулак, і пластинка вмить випрямилась. Він взяв шматок китового жиру.

— Ось так, — сказав Кіш, — треба взяти маленький шматочок китового жиру і зробити в ньому заглиблення. Потім у заглиблення вкласти китовий вус, ось’ так, добре скручений, а поверх пластинки покласти ще один шматочок жиру. Потім треба покласти цю грудочку на холод, вона замерзне і перетвориться на маленький круглий м’ячик. Ведмідь ковтає маленький м’ячик, жир тане, пластинка випрямляється, ведмідь захворює, і, коли він зовсім ослабне, тоді ви вбиваєте його списом. Це зовсім просто.

Уг-Глок сказав:

— О!

Клош-Кван протяг:

— А!

І кожний висловився на свій лад, і всі зразу зрозуміли.

Таке сказання про Кіша, який жив дуже давно на березі Полярного моря. І через те, що Кіш був хоробрий і розумний, він піднявся від найбіднішої людини до становища вождя свого селища. Розповідають, що за життя Кіша його плем’я не знало біди. Ні вдовам, ні слабим не доводилось голосно плакати ночами від голоду.